

Koziello-Poklewski, Bohdan

"Studia Warmińskie" T. 6, 1969 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 609-611

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

studiów nad stosowaniem języka niemieckiego i łacińskiego w kancelarii Zakonu. Również sprawa organizowania się kancelarii wielkich mistrzów nie jest dostatecznie pogłębiona, mimo wykazania się znajomością pracy Ericha Weisego. Ten właśnie autor daje kilka cennych wniosków na temat przepływu wysokokwalifikowanego personelu kancelaryjnego z kancelarii biskupstwa sambijskiego do kancelarii wielkich mistrzów oraz pochodzenia wysokokwalifikowanej kadry kancelaryjnej, co miałoby zapewne poważne znaczenie przy ustalaniu pochodzenia autorów kronik, w tym i Dusburga. Uderzające jest przecież, że Dusburg pisze w Prusach właśnie wówczas, gdy działała sprawnie zorganizowana kancelaria. Podobnie ma się sprawa na Sambii, gdzie powstał utwór pod tytułem *Canonici Sambiensis epitome gestorum Prussie*. Wydaje się, że nie można pomijać kwestii występujących w czasie równocześnie z działalnością Dusburga. Na przykład autorka skłonna jest przyjąć, że Dusburg był kapelanem wielkiego mistrza Wernera von Orseln, a jednocześnie nie dostrzega, że z funkcją tą łączyło się niejako automatycznie sprawowanie kierownictwa nad kancelarią³.

Uwagi te, często dyskusyjne, nie obniżają dorobku autorki, który uznać należy za zasadniczy, tym bardziej że dotyczy dziedziny wiedzy niesłychanie ważnej z punktu widzenia dalszych badań nad dziejami Prus*.

Maksymilian Grzegorz

Studia Warmińskie, t. 6, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1969, ss. 638.

Jak zazwyczaj, również poniższe omówienie ograniczy się jedynie do tych rozpraw i materiałów, które bezpośrednio lub pośrednio dotyczą dziejów Warmii i Mazur. Trzeba na wstępie zaznaczyć, że każdy kolejny tom „Studiów Warmińskich” przynosi materiały zacieśniające się coraz bardziej — co zresztą wynika z charakteru tego rocznika — do tematyki religijnej. Zaznacza się to szczególnie w omawianym tomie. Przy tym autorzy coraz częściej sięgają w głąb badanej tematyki, skupiając się na wąskich wycinkach czasowych, lub też na jednym tylko zagadnieniu, starając się za to ukazać je we wszystkich możliwych aspektach.

Artykuł bpa Jana Obląka, pt. *Z życia eucharystycznego na Warmii w drugiej połowie XVI wieku* otwiera dział „Rozprawy”. W oparciu o materiały Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, a zwłaszcza akta wizytacji kanonicznych parafii na Warmii z lat 1565—1572 i 1597—1598 oraz opis biskupstwa warmińskiego Marcina Kromera z 1583 r., autor ukazuje wpływ reformacji na życie religijne na Warmii oraz próby podejmowane przez kardynała Stanisława Hozjusza i biskupa Marcina Kromera, zmierzające do odrodzenia życia religijnego na tym terenie. Była to akcja wielokierunkowa. Nie gardzono w niej, jak zwykle w ówczesnych czasach, nawet naciśkiem administracyjnym. Dowodem na to może być, scharakteryzowany szeroko przez autora, edykt, wydany przez biskupa Marcina Kromera 23 lutego 1570 r., ustanawiający surowe kary dla tych wiernych, którzy uchylali się od udziału w nabożeństwach. Ponieważ zaś edykt ogłoszony został przez Kromera jako biskupa war-

³ R. Grieser, *Das älteste Register der Hochmeisterkanzlei des Deutschen Ordens*, Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung, Bd. 44, 1930, ss. 420, 421; K. Forstreuter, *Zur Frage der Registerführung in der zentralen Deutschordenskanzlei*, Archivalische Zeitschrift, Bd. 52, 1956, s. 50; H. Koepen, *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, Bd. 2, Göttingen 1960, s. 37.

* Oprócz niniejszej recenzji, w nr 2/1971 „Komunikatów” opublikujemy obszerny artykuł recenzyjny przygotowany przez prof. Gerarda Labudę. (Red.).

mińskiego i jako zwierzchnika dominium warmińskiego, miał więc podwójną sankcję — kościelną i świecką. Ponadto autor udowadnia, że znaczną rolę w odrodzeniu życia religijnego na Warmii odegrało Seminarium Duchowne, założone przez Stanisława Hozjusza, jak też listy pasterskie Hozjusza i Kromera, odczytywane przez proboszczów poszczególnych parafii w czasie nabożeństw.

Dzieje kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście mają bogatą literaturę historyczną. O ile jednak autorzy poszczególnych opracowań koncentrowali się przede wszystkim na historii kościoła kolegiackiego, czy też kapituły w ogóle, o tyle ks. Edmund Przekop w studium prawnohistorycznym pt. *Powstanie i organizacja prawna kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście do 1429 r.* ukazuje zasady prawne, jakimi w życiu wewnętrznym kierowała się kapituła w pierwszym stuleciu (1341—1429) swego istnienia, zanim wydała własne statuty, ujmujące w formie pisemnej prawo zwyczajowe, na którym do tego czasu się opierała. W trzech kolejnych rozdziałach — *Powstanie kapituły, Organizacja kapituły, Uprawnienia i obowiązki członków kapituły* — autor analizuje w oparciu o materiały źródłowe i istniejącą literaturę przedmiotu strukturę prawnorganizacyjną kapituły kolegiackiej. Dla historyka, a zwłaszcza mediewisty, niezmiernie interesujący jest rozdział pierwszy, w którym autor po drobiazgowej i przejrzystej analizie materiału źródłowego wykazał niezbicie, iż zasadniczą przyczyną erygowania kapituły kolegiackiej (jedynej na terenie państwa zakonnego) było przede wszystkim dążenie biskupów warmińskich do przeciwstawienia się destrukcyjnemu wpływowi Zakonu Krzyżackiego na całokształt (nie tylko religijny) życia w diecezji warmińskiej.

Rozprawa ks. Mariana Borzyszkowskiego, *Problematyka filozoficzna i teologiczna w twórczości Jana z Kwidzyna (1343—1417)*, jest drugą częścią artykułu, zamieszczonego w tomie piątym „Studiów Warmińskich”, poświęconego temu filozofowi i teologowi, którego poglądy autor próbuje przeanalizować na podstawie jego pism. W dziale „Materiały” tenże autor wydał, w oparciu o jedyny dochowany rękopis w Pradze, *Jana z Kwidzyna (zm. 1417) kazania synodalne „Expergiscimini hodie” wygłoszone w Pradze do 1384 r.*

Studium historyczno-liturgiczne ks. Władysława Nowaka pt. *Geneza Agendy biskupa Marcina Kromera* uznać można za uzupełnienie rozprawy bpa Jana Obląka. Dotyczy ono bowiem nie tylko tego samego okresu i tej samej osoby, ale również podobnej problematyki. Agendy bowiem, to księgi koncentrujące w sobie życie liturgiczne Kościoła, zawierające najistotniejsze elementy kultu liturgicznego. Od ich przejrzystości i dokładności zależała sprawność kultu liturgicznego, co w okresie reformacji miało istotny wpływ na życie religijne diecezji. Autor ukazuje genezę *Agendy Kromera*, przedstawia jej poszczególne części i charakteryzuje rolę, jaką odegrała ona w całej Polsce po soborze trydenckim.

Do dziś istnieje w Braniewie budynek, w którym do 1945 r. mieścił się dom dla konwertytów fundacji biskupa warmińskiego Teodora Potockiego. Dzieje tej fundacji przedstawia ks. Alojzy Szorc w artykule pt. *Fundacja biskupa Teodora Potockiego. Dom dla konwertytów w Braniewie 1722—1945*. W części pierwszej, obejmującej okres do 1772 r., autor omawia wyposaże Domu, regulamin obowiązujący jego mieszkańców, drogi, jakimi poszczególni konwertyci trafiali do Domu, wreszcie przedstawia sylwetki niektórych z nich. Dodajmy, że był to okres największego rozkwitu fundacji, cieszącej się poparciem i opieką biskupów i kanoników warmińskich, wspieranej pomocą finansową, napływającą z różnych dzielnic Rzeczypospolitej. Inaczej było w drugim okresie, tj. w latach 1772—1945. Z chwilą zaboru Warmii, władze protestanckich Prus podejmowały różnorakie próby zlikwidowania tej fundacji, usiłując przede wszystkim poprzez ucisk fiskalny doprowadzić do jej ruiny gospodarczej. Pomimo

dalszej opieki biskupów warmińskich i ich przeciwstawianiu się dążeniom władz fundacja chyliła się coraz bardziej ku upadkowi. Okres hitlerowski, to czas wegetacji Domu. Brak materiałów źródłowych nie pozwolił autorowi na dokładne scharakteryzowanie tego okresu.

Z *badań nad praktykami religijnymi w diecezji warmińskiej* ks. Władysława Piwowarskiego jest czwartą rozprawą socjologiczną tego autora drukowaną w „Studiach Warmińskich”. W przeciwieństwie do poprzednich, w których autor zajmował się ludnością zamieszkującą południową część Warmii, tym razem zainteresowania swoje rozszerzył na całą diecezję warmińską. Jak zawsze w przypadku tego autora otrzymaliśmy niezmiernie ciekawe studium, oparte o różnoraki materiał źródłowy — sprawozdania proboszczów, protokoły wizytacji kanonicznych, ankiety — stanowiący solidną podstawę do interesujących uogólnień i wniosków. Odpowiedź na pytanie, jaka jest religijność ludności katolickiej diecezji warmińskiej, autor stara się określić po przebadaniu zagadnień: czym uwarunkowana jest religijność tej ludności, jaki wpływ na praktyki religijne ma problem industrializacji i urbanizacji, a jaki pochodzenie terytorialne ludności, jej wykształcenie i warunki życiowe, i wreszcie — jaki wpływ ma liczba kapłanów i rozmieszczenie sieci parafialnej. Suma odpowiedzi na te pytania pozwala dopiero, zdaniem autora, przedstawić możliwie obiektywnie problem postawiony w tytule.

Poszczególne artykuły omawianego tomu opatrzone są w streszczenia w językach niemieckim, francuskim lub łacińskim.

W dziale „Recenzje i omówienia” ks. Marian Borzyszkowski omawia wydawane w Niemieckiej Republice Federalnej czasopismo „Der Dorotheenbote. Mitteilungsblatt des Dorotheenbundes”, poświęcone życiu Doroty z Mątów (1347—1394), której spowiednikiem i przewodnikiem duchowym był w latach 1392—1394 Jan z Kwidzyna. Tenże autor omawia pracę Jerzego Sikorskiego o pt. *Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności*. Ks. Władysław Turek recenzuje pracę ks. Władysława Piwowarskiego, *Postawy katolików wobec duchowieństwa na południu Warmii*.

W pięciu kolejnych omówieniach poszczególnych tomów „Studiów Warmińskich” zwracalem uwagę redakcji, że brak indeksów niezmiernie utrudnia korzystanie z tego czasopisma. Omawiany tom przynosi satysfakcję, zawiera bowiem indeksy dla tomów 1—5 oraz tomu 6. Indeksy te, moim zdaniem, są wzorem, jak powinny wyglądać indeksy w czasopiśmie naukowym. Autor *Skorowidzów do „Studiów Warmińskich” I—V (1964—1968)* ks. bp Julian Wojtkowski zgrupował je w dziewięciu rozdziałach: 1. *Skorowidz rozpraw i artykułów*, 2. *Skorowidz recenzji i omówień* 3. *Skorowidz nazwisk*, 4. *Skorowidz nazw geograficznych*, 5. *Skorowidz rzeczowy*, 6. *Skorowidz biblijny*, 7. *Skorowidz prawny*, 8. *Skorowidz rękopisów*, 9. *Skorowidz ilustracji*. Ks. Marian Borzyszkowski, autor indeksów do tomu 6, zastosował taki sam przejrzysty i wzorowy układ haseł. Należy mieć nadzieję, że w następnych tomach znajdziemy również indeksy i wreszcie poznamy skład redakcji czasopisma.

Na zakończenie jeszcze jedna uwaga. Wydaje się, iż w świetle przedstawionej wyżej zawartości czasopisma, stwierdzenie o zacieśnianiu się redakcji do zagadnień ściśle religijnych zostało udowodnione. Charakterystyczny jest brak materiałów dotyczących dziejów najnowszych, by wymienić chociażby biografie czołowych przedstawicieli Kościoła Katolickiego i ruchu polskiego na tym terenie w okresie ostatniego stulecia, jak np. ks. Roberta Bilitewskiego, czy ks. Walentego Barczewskiego. Sądzę, iż żadne z czasopism naukowych w Olsztynie nie jest w takim stopniu, jak właśnie „Studia Warmińskie” predystynowane do podjęcia tej tematyki.